
Thương lượng sự Thay đổi Cơ bản: Hiểu và Mở rộng các Bài học của các cuộc Đàm phán Bàn Tròn Ba Lan (Kỳ 7)

(Negotiating Radical Change: Understanding and Extending the Lessons of the Polish Round Table Talks)

Dịch giả: Nguyễn Quang A

PANEL BỐN: TRÁCH NHIỆM CHÍNH TRỊ VÀ ĐẠO ĐỨC

Aleksander Hall

Cựu giáo viên và người sáng lập của Phong trào Ba Lan Trẻ (1979), Aleksander Hall (sinh năm 1953) đã tham gia vào các cuộc Đàm phán Bàn Tròn như một đại diện của phe đối lập. Năm 1977, ông tốt nghiệp ngành sử từ Đại học Gdańsk và trở thành một điều phối viên của Phong trào Bảo vệ các Quyền Con người và Dân sự. Là thành viên của Ủy Ban Điều phối Khu vực cho Đoàn Kết từ 1980 đến 1981, ông đã lần trốn trong ba năm tiếp theo. Ông đã lại tiếp tục dính líu đến phong trào Đoàn kết trong năm 1988 và trở thành một thành viên của Ủy ban Công dân. Hall đã là Bộ trưởng chính phủ chịu trách nhiệm về hợp tác với các tổ chức chính trị và các hiệp hội từ 1989 đến 1990. Đồng sáng lập của Liên minh Dân chủ, ông là đồng-Chủ tịch từ 1991 đến 1992 và là một trong những Dân biểu của nó trong Sejm từ 1991 đến 1993. Hall là lãnh đạo của Đảng Bảo thủ từ 1992 đến 1997, khi ông đồng sáng lập ra Đảng Bảo thủ Nông dân. Hiện thời ông là Dân biểu tại Sejm liên kết với Hành động Bầu cử Đoàn kết.

Đoàn kết chắc chắn đã là một phong trào dân tộc, nhiều tiếng nói, chống cộng sản lớn mà cũng đã là một phong trào lao động ủng hộ xã hội dân sự. Theo thời gian, những sự khác biệt đã nổi lên, đôi khi khá quan trọng, giữa các bộ phận khác nhau của phong trào, nhưng không nghi ngờ gì nó đã là một phong trào dân tộc lớn có giá trị tinh thần riêng, phong trào đã biến đổi Ba Lan. Phương thức hoạt động của nó là thực sự từ chối bạo lực, và trong việc bác bỏ bạo lực này, những cân nhắc cả tư tưởng lẫn thực dụng đã đóng một vai trò....

Đã là có thể để tham gia đối thoại với phía bên kia? Tôi nghĩ rằng chắc chắn đã có các cộng đồng chính trị ở Ba Lan mà tin rằng không thể, vì những lý do ý thức hệ, đơn giản bởi vì người ta chỉ không nói chuyện với chính quyền cộng sản. Hãy trung thực, tuy vậy, đó đã là các cộng đồng bên lề. Các nhóm khác đã cho rằng đã không phải là thời điểm thích hợp, hoặc cho rằng bên được đại diện bởi Đoàn kết và Walesa đã không hoàn toàn đại diện cho xã hội và phe đối lập lúc đó. Nhưng tôi nghĩ rằng một đa số rõ rệt của những người tích cực và tham gia vào phe đối lập, các nhóm và các cá nhân, đã tin rằng đáng để chọn lựa những cuộc đàm phán đó, không phải vì họ đã tin vào những ý định tốt

của phía bên kia, mà vì những lý do khác...

... cũng rõ ràng rằng hệ thống đã lùi lại, không phải vì các nhà lãnh đạo của đảng cộng sản đã là những người tự do hay cải cách, mà nó đã rút lui bởi vì những điểm yếu riêng của nó, bởi vì các hình thức phản kháng xã hội khác nhau, và cả, tôi có thể nói, dưới ảnh hưởng của thực tế...

Vì Giáo Hội và Đoàn kết ngầm đã thực sự đòi, khăng khăng đòi nổi lại đối thoại, cho nên khi phía bên kia cuối cùng, dưới ảnh hưởng của nhiều yếu tố, đã thành thực, hoặc ít nhất đã có khả năng tỏ ra thành thực, để tiến hành đối thoại này, thì cần phải tận dụng cơ hội này. Tận dụng, tất nhiên, đã có nghĩa là không có bất kỳ ảo tưởng nào, hay nói cách khác, cố gắng duy trì sự độc lập của chúng ta, bản sắc riêng của chúng ta, và không bao giờ hợp pháp hóa thực trạng mà sẽ báo hiệu rằng [Cộng hòa] Nhân dân Ba Lan được cải cách đã là thành quả của cái chúng tôi đã đấu tranh cho. Ký kết một thỏa thuận mà hợp pháp hóa sự hủy bỏ triển vọng dân chủ và độc lập cho Ba Lan đã là không thể được. Nhưng trên con đường này hướng tới dân chủ và độc lập, đã có thể thỏa hiệp một phần mà có thể đưa chúng ta đến gần mục tiêu đó. Và đó đã có vẻ là một sự thỏa hiệp tốt...

... chúng ta phải nhìn vào Bàn Tròn, một mặt, bằng cách loại bỏ loại truyền thuyết đen mô tả Bàn Tròn như một sự phản bội. Bởi vì đó sẽ là một sự phản bội rất lạ, đẩy Ba Lan mạnh mẽ về phía trước. Nhưng chúng tôi cũng phải bác bỏ truyền thuyết khác vẽ ra huyền thoại rằng cả hai bên, Đoàn kết và chính phủ, được trình bày cứ như đã lo lắng như nhau, đã quan tâm như nhau đến sự cần thiết phải biến đổi Ba Lan. Và theo huyền thoại đó cả hai bên được trao công trạng ngang nhau vì đã mang lại dân chủ ở Ba Lan. Tôi đã không có nghi ngờ gì rằng đó đã là ý định của Đoàn kết, nhưng đã không là ý định của chính quyền cộng sản của [Cộng hòa] Nhân dân Ba Lan...

... Tôi đã có một cảm giác rất rõ rệt rằng đã là rất quan trọng đối với xã hội để nhấn mạnh hết sức rõ ràng rằng hai tầm nhìn trái ngược của Ba Lan gặp nhau, rằng họ cũng đại diện cho các quan điểm đạo đức khác nhau, và rằng phái đoàn của chúng tôi tiếp cận bàn này để đạt được một mục tiêu nhất định, một mục tiêu sẽ đưa Ba Lan gần hơn tới độc lập và dân chủ, và rằng, đối với kẻ thù, bởi vì đã hoàn toàn không có nghi ngờ gì rằng đây đã là những kẻ thù của chúng tôi, mà chúng tôi cần chứng tỏ cho họ, phải, thái độ nào đó, tôi có thể nói, một thái độ tôn trọng con người. Tuy nhiên, đồng thời, chúng ta không thể tạo ra ấn tượng rằng những khác biệt cơ bản này đã được làm mờ đi và thiết quân luật, với các nạn nhân của nó, và toàn bộ bảng cân đối của nước Cộng hòa Nhân dân Ba Lan đã bị lãng quên...

Tất nhiên, Bàn Tròn đã không đại diện cho toàn bộ phe đối lập, phe đối lập thực tế ý tôi muốn nói, vì cũng đã có những nhóm mà nói chung đã phản đối bất kỳ chiều nào hướng tới đàm phán. Vì sao điều đó đã xảy ra? Đã không phải... bởi vì quyết định của chính phủ, mà đã là quyết định của ông Lech Walesa và các cố vấn của ông ta, bởi vì họ đã là những người lập ra nhóm tham gia các cuộc đàm phán Bàn Tròn. Và tôi nghĩ đã là không tốt rằng các giới quan trọng và những người quan trọng đã không tham gia vào các

cuộc đàm phán.

Adam Michnik

... Trong thời gian các cuộc đàm phán Bàn Tròn và, thực sự, tại một trong các tiểu ban, nơi các vấn đề gây tranh cãi nhất đã được thảo luận, một cuộc đối thoại rất quan trọng đã diễn ra giữa đại diện của chính phủ và đại diện của Giáo Hội. Cụ thể, đại diện của chính phủ, ông Stanislaw Ciosek, trong một nỗ lực để giải thích cho chúng tôi việc quan trọng đến thế nào, đã nói: “Phải, tôi có một con chó và tên của nó là Pikus. Pikus bị bệnh, và con Pikus của tôi cần thuốc men, và con Pikus này là Ba Lan, và tôi biết rằng thuốc này cho Pikus là dân chủ, nhưng nếu chúng ta tiêm quá nhiều thuốc này vào con Pikus của tôi, thì thay vì trở nên khỏe hơn, nó sẽ nghèo.” Vì thế sau đó đại diện Giáo Hội, Cha Orszulik, đã nói: “Phải, ông Tổng thư ký, nhưng con Pikus của ông bị co giật ngay khi vừa nhìn ông tiêm”. Cho nên trong giai thoại nhỏ đó, chúng ta có thể nhìn thấy cả sự nóng và bản chất của các cuộc thảo luận nhưng chúng ta cũng có thể thấy một cái gì đó mà, ngược với người tiền nhiệm của tôi và bạn tôi Aleksander Hall, tôi sẽ gọi ... có lẽ không phải là tinh thần, mà là một bầu không khí nhất định của Bàn Tròn đã làm cho hai thế giới, nói hai ngôn ngữ khác nhau, có thể giao tiếp...

Những người cộng sản, và những người chấp nhận chính quyền cộng sản vì lợi ích riêng của họ, là một phần của dân tộc Ba Lan, mà không thể bị loại bỏ khỏi Ba Lan, trừ phi người ta muốn tiêu diệt cộng đồng dân tộc Ba Lan. Và đây là cái tôi đã học được ở Bàn Tròn..

... Tôi có cảm giác rằng ở Bàn Tròn, chúng tôi, với tư cách một quốc gia và một xã hội, đã tìm được cách để rời khỏi chủ nghĩa cộng sản theo hai cách. Thứ nhất, toàn bộ mô hình của một chế độ độc tài độc đảng, được hỗ trợ bởi sự kiểm duyệt, bạo lực cảnh sát, sự lệ thuộc vào Moscow, và ý thức hệ, đã bị đập tan và bị quăng vào bãi rác lịch sử. Nhưng cách thứ hai trên hết, chúng tôi cũng đã bác bỏ chủ nghĩa Bolshevik bằng việc chấp nhận sự thực rằng xã hội chúng ta là đa nguyên, với nhiều lợi ích khác nhau, ý tưởng khác nhau, sức mạnh khác nhau, và hệ thống giá trị khác nhau. Và chỉ trong những lĩnh vực đó nơi chúng ta có khả năng đạt được thỏa thuận là chúng ta có năng lực bảo vệ lợi ích của nhà nước của chúng ta...

... Đây đã là một cuộc xung đột cơ bản, và trong cuộc xung đột này, cả hai bên đã có các lý lẽ tốt và tôi không phủ nhận các điểm đạo đức đối với các đối thủ của tôi, bởi vì trong xác tín của họ, họ đã đang bảo vệ điều quan trọng nhất đối với Ba Lan. Tất cả cái tôi kỳ vọng là sự có đi có lại. Tôi muốn phải được thừa nhận rằng việc bảo vệ lập trường của Đoàn kết hết sức mạnh mẽ, theo niềm tin của tôi, đã là sự bảo vệ điều quan trọng nhất đối với Ba Lan.

Janusz Reykowski

Giáo sư Tâm lý học tại Đại học Warsaw từ 1972, Janusz Reykowski (sinh năm 1929) đã tham gia vào các cuộc đàm phán Bàn Tròn như một nhà đàm phán cho chính phủ. Ông là đảng viên của Đảng Công nhân Thống Nhất Ba Lan từ 1949 đến 1990 và là ủy viên Trung ương, ủy viên Bộ Chính trị từ 1988 đến 1990. Reykowski nhận các học vị thạc sĩ (1954) và tiến sĩ (1959) từ Đại học Warsaw. Từ 1980, ông đã lãnh đạo các tổ chức tâm lý khác nhau, kể cả Viện Tâm lý học của Viện Hàn lâm Khoa học Ba Lan. Reykowski đã là Tổng biên tập của tạp chí Studia Psychologiczne từ 1972 và là hội viên của nhiều hội tâm lý học Ba Lan và quốc tế. Ông là tác giả của rất nhiều xuất bản phẩm về stress tâm lý và nhân cách.

Tôi phải nói rằng khi Giáo sư Michael Kennedy tiếp cận tôi, yêu cầu tôi tham gia vào panel này, liên quan đến vấn đề đạo đức, tôi cảm thấy áy náy. Tôi cảm thấy áy náy bởi vì tôi nghĩ rằng điều đó sẽ dẫn đến một cuộc tranh cãi về đạo đức với những người, bảo vệ các giá trị và niềm tin của mình, phải chịu một sự hy sinh rất lớn, hy sinh cá nhân. Và thái độ đạo đức của họ, sự hy sinh của họ, làm cho họ trông giống như thánh. Và bạn khó có thể tranh luận với một vị thánh. Vì vậy, tôi do dự, có nhận tham gia cuộc thảo luận này hay không. Nhưng, cuối cùng, tôi nghĩ rằng sự tôn trọng của tôi với thái độ đạo đức của những người đó và cuộc đấu tranh của họ cho Ba Lan dân chủ, mà họ có thể coi một cách đúng đắn là đã chiến thắng, không được ngăn cản tôi tham gia mà thực sự buộc tôi phải trình bày các lập luận đạo đức được chia sẻ bởi những người đã nhìn nhận tình huống từ góc độ khác...

Một mặt, có một tập hợp các giá trị mà Đoàn kết đấu tranh cho, các giá trị như xã hội dân sự, chủ quyền quốc gia, bảo đảm các quyền dân sự. Mặt khác, tuy vậy, có các giá trị do chính phủ đại diện. Phải, trên hết, đã là bảo vệ chủ quyền tối thiểu, hạn chế mà họ đã có khả năng giữ và mở rộng. Đối với phương Tây và cả nhiều thành viên của cộng đồng Ba Lan ở nước ngoài những người đã nhìn từ xa vào phe xã hội chủ nghĩa, mọi thứ nhìn đều như nhau, nhưng với nhiều người Ba Lan sống ở Ba Lan, sự khác biệt giữa tình hình của chúng tôi và tình hình ở Liên Xô, Đông Đức, Tiệp Khắc, hoặc Romania, đã là rất lớn. Bảo vệ, che chở điều này, chúng tôi tin, đã là một giá trị rất quan trọng cho xã hội. Một vấn đề khác mà chúng tôi cũng đã coi là một giá trị đã là nỗi sợ hãi của chúng tôi ... hoặc việc bảo vệ trật tự cơ bản trong nước, mà không có nó thì không loại nào của đời sống xã hội là có thể. Nhiều người trong chúng tôi đã nghĩ rằng tại thời điểm đó, dưới những điều kiện đó, khi phe đối lập đã chưa sẵn sàng để nắm quyền lực, đã không có khả năng nào cho Đoàn kết để tiếp quản một cách an toàn, rằng có một mối nguy hiểm tiềm tàng về sự mất ổn định rất lớn. Tại thời điểm ấy, đó chủ yếu đã là tư duy lý thuyết, nhưng kinh nghiệm nhiều nước đã trải qua sau năm 1989 cho thấy nó có nghĩa là gì khi có sự sụp đổ của một hệ thống nơi không có các thể chế khác tồn tại...

Một khía cạnh của phong trào Đoàn kết đã là huy động xã hội xung quanh ý tưởng chuyển đổi hòa bình tới dân chủ. Một khía cạnh khác là sự bùng nổ của chủ nghĩa dân túy hung hăng, các đòi hỏi leo thang, và chủ nghĩa dân tộc và sự bất khoan dung Ba Lan truyền thống. Cả hai yếu tố đã có thể thấy rõ bên trong phong trào Đoàn kết. Tất cả điều

đó đã khiến chúng tôi nghĩ rằng tình hình đạo đức đã là không rõ ràng như được trình bày bởi các nhà hoạt động ở cả hai bên...

Chúng tôi... đã tin chắc rằng logic tự nhiên của xung đột gây ra sự cắt đứt bất kỳ mối quan hệ nào giữa hai bên tranh đấu, gây ra một xu hướng ngày càng tăng để phỉ báng kẻ thù, và không ngớt dẫn đến đối đầu vũ lực. Đây là logic bi thảm kích động các bên tham gia trong cuộc xung đột Balkan và tất cả các bên khác dính líu đến các cuộc xung đột đẫm máu. Và chúng tôi đã muốn chống lại loại logic đó, vì vậy chúng tôi đã muốn, bằng mọi giá, để cố tránh dẫn hai phe tách biệt đó đến vực thẳm. Loại tư duy đó thường bị chỉ trích là cố tham gia vào thỏa thuận với ma quỷ. Lời buộc tội này được đưa ra không chỉ đối với những người đã cộng tác với chế độ theo cách này hay cách khác, hoặc những người, như bản thân tôi, đã đồng ý để đại diện cho họ, mà cũng đối với những người Đoàn kết tham gia các cuộc đàm phán Bàn Tròn. Những người sau, trong khi bảo vệ mình, nói rằng đã đáng thương lượng với ma quỷ nếu nó cuối cùng truyền bá cái thiện và sự biến đổi hòa bình mà đã dẫn đến tự do và dân chủ....

... tôi không nghĩ rằng những người đã chịu trách nhiệm về Ba Lan tại thời điểm đó lại đáng bị gọi là ma quỷ. Trước hết, họ cũng đã hoạt động nhân danh các giá trị nhất định mà quan trọng đối với người Ba Lan, mặc dù ta phải thừa nhận rằng những giá trị đó là khiếm khuyết và hạn chế. Tôi đã đề cập đến vài trong các giá trị đó. Phải, tôi có thể thêm nhiều loại đạo đức hơn nhưng tôi không có đủ thời gian để đi vào chi tiết. Họ không đáng để bị gọi thế bởi vì họ đã thực hiện một số nỗ lực để hạn chế hoặc xóa bỏ những cái xấu nhất định mà chế độ đã tạo ra. Những nỗ lực này bị giới hạn bởi tầm nhìn hạn chế của những người chịu trách nhiệm tại thời điểm đó, nhưng chúng là một yếu tố thường trực của việc cai trị đất nước. Cuối cùng, họ không đáng bị gọi thế bởi vì họ đã tự nguyện tiến hành các hành động hướng tới chuyển đổi cơ bản của hệ thống khi họ đã nhận ra đầy đủ rằng nó không thể đứng vững về mặt kinh tế và không thích hợp về mặt chính trị cho các nhu cầu và nguyện vọng của xã hội Ba Lan...

Một mặt, đã có một cuộc xung đột, thảo luận, đấu tranh, tranh luận thực. Đã có những khoảnh khắc nguy hiểm và kịch tính. Nhưng trên tất cả, đã có một niềm tin rằng chúng ta chia sẻ một mục tiêu chung. Và mục tiêu chung đó đã khởi động những cải cách như vậy mà sẽ cho phép Ba Lan chuyển qua một cách an toàn và hòa bình sang một con đường hoạt động khác...

... Vào ngày đảng cộng sản Ba Lan giải thể, một thanh niên đã đến gần tôi, đưa tay ra, và với một cái nhìn mặt giận dữ trên khuôn mặt anh, đã nói, "Phải, cảm ơn ông rất nhiều vì đã phá hủy đảng...".

... tôi luôn luôn có cảm giác rằng, phải, tôi phải nói thế nào rằng... mối quan tâm chính của tôi là nhà nước, là đất nước chứ không phải bất kỳ tổ chức chính trị cụ thể nào. Các tổ chức chính trị đến rồi đi, trong khi những mối quan tâm về nhà nước và xã hội Ba Lan là trên hết. Và từ viễn cảnh đó... tôi đã chưa bao giờ có bất kỳ nghi ngờ nào về điều

đó...

...Với nỗi buồn tôi nhìn vào những người, trong khi họ đã đóng góp rất nhiều cho các cuộc đàm phán, những người thấy mình bị tấn công một cách bất công, tôi nghĩ, và rằng tôi đã không làm được bất cứ điều gì có lẽ ngay cả một phần để bảo vệ những người đó khỏi các cuộc tấn công đó. Người ta có thể nói, phải, đây là công lý của lịch sử: khi còn nắm quyền, họ đã gây tổn thương kẻ thù của họ hơn các kẻ thù đang làm tổn thương họ bây giờ. Nhưng tôi nghĩ rằng lý do mà chúng tôi đã cố gắng thay đổi thế giới này, thế giới chính trị này, đã là để ngăn nó khỏi trở thành một chuỗi các tác hại tăng cường lẫn nhau, ngay cả khi một số là nhỏ hơn số khác.

Giám mục Bronislaw Dembowski

Về lâu dài, một sự lựa chọn đạo đức đúng luôn luôn tỏ ra là đúng về chiến thuật.

Dịch giả Nguyễn Quang A gửi trực tiếp cho *BVN*